

ΔΡΑΣΗ

ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ

ΤΟΥ

ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟ-ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ
ΗΜΙΕΠΙΣΗΜΟ ΟΡΓΑΝΟ
ΤΟΥ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΥ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΕΩΣ
ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗ ΠΡΩΤΟΠΟΡΙΑ ΚΑΙ ΕΛΕΓΧΟΣ

'Ιδρυτής: ΝΤ. ΜΕΛΑΧΡΟΙΝΟΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

- Συντακτ. 'Επιτροπής: 'Επιλεγόμενα τῆς πρώτης φάσης ἑνός ξεκινήματος.
Κ. Καβαρνουῦ: Χριστιανικός Σοσιαλισμός καὶ 'Υλιστικός Σοσιαλισμός.
Κ. Τσάτσου: Πρὶν ἂπ' τὸ ξεκίνημα.
Δ. Πολίτη: 'Ἡ Μεγάλη 'Ιδέα κ' ὁ Σοσιαλισμός στὸν Κοσμῶ Αἰτωλό.
Α. Στάϊνμμετς: Γιὰ ἓνα νέο 'Ελληνο-Χριστιανικό Μέθο.
Φ. Γαληνοῦ: 'Ο Καβάφης καὶ τὸ 'Εθνος.
Ντ. Μελαχροينوῦ: 'Αντιπνευματικός Ματεριαλισμός καὶ 'Αντιδραστικὴ 'Ιδεοκρατία.
Ε. Πανά: 'Ο Χριστιανο-Σοσιαλισμός ἄν ἔκφρασι τοῦ 'Ελληνικοῦ Λόγου.
Κ. Ν. Χατζηπατέρα: Μεταπολεμικὴ Γενεὰ καὶ 'Αναγέννησις.
Σ. Κ. Σπανοῦδη: 'Ο 'Ιων Δραγοῦμης στὴν Πόλι.
'Ιων. Δραγοῦμη: (ἀνέκδοτο) Τὸ ἡμερολόγιο τῆς ἔξορίας τοῦ 1919.
Κ. Παλαμᾶ: 'Εμεῖς οἱ 'Εργάτες καὶ Μ. Παπ: Καταχτητές [πούματα].

ΣΧΟΛΙΑ

Δαμασκηνός — Σοφοῦλης — 'Ο Καλός Ποιμὴν — 'Εφήμερη 'Θελλὰ —
Σεμνές Δάφνες — Κυβέρνησις καὶ Καβάφης — 'Αναστάσιος Μεταξέας —
Σοφοκλ. Βενιζέλος — 'Ο Πρεσβευτὴς Κινδύνης — Κινδύνειος... Φύλο-
σοφία — Πρεσβεία Βιέννης καὶ Μάρη ἀγορά — Κ. Ψάχος — Καθ. Τσάκωνας

ΚΡΙΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟΝ Ο.Ν.Α.

Ν. Πλαστήρα — Κ. Τσάτσου — Φώτη Κόντογλου — Γ. Σκαρῆμα — Δίνου
Καρζῆ — 'Εφημερίδων "Νέα", 'Αθηνῶν — 'Εθνικός Κῆρυξ,, Ν. 'Υόρκης—
"Ἐθνος,, 'Αθηνῶν — "Δημοκρατία,, 'Αθηνῶν — Γενικὴ 'Εφημερίς τῆς Κέλν

ΙΟΥΝΙΟΣ — ΔΕΚΕΜΒΙΟΣ ΗΜΙΤΟΜΟΣ 1949

ΕΚΔΟΣΕΙΣ FELIZIAN RAUCH
GENEVE

ΤΗΣ Κας ΣΟΦΙΑΣ Κ. ΣΠΑΝΟΥΔΗ
 Ο ΙΩΝ ΔΡΑΓΟΥΜΗΣ ΣΤΗΝ ΠΟΛΙ
 (Ἀξέχαστες εὐλαβικὲς ἀναμνήσεις)

Εικοσιεννῆά χρόνια κλείνουν σὲ δυὸ μῆνες ἀπ' τὴν ἡμέρα ποῦ ὁ Ἴων Δραγούμης, ὁ εὐγενικώτερος ἰδεολόγος ἔθνικιστῆς, ὁ ἀγνότερος ὄνειροπόλος τῆς Νεοελληνικῆς Ἀναγεννήσεως, ἔπεφτε μέσα στὴν καρδιά τῆς Ἀθήνας, κάτω ἀπ' τοὺς ἄγριους λογισμοὺς τῶν δημίων του, θῦμα ἐξίλαστίριο ἀνίλειων πολιτικῶν παθῶν, θῦμα εὐγενικό καὶ ἄσπιλο τῆς χυδαίας μανίας ἐνὸς ὄχλου, τὸν ὁποῖον ὄνειρεύτηκε σ' ὅλη τὴ ζωὴ του νὰ ἐξυψώση. Στὴν ὁμοβροντία τῶν πυροβολισμῶν ποῦ ἔπεφταν ἀπάνω του, δὲν λιποψύχησε τὸ ἄσπιλο παλληκάρι τῆς Ἰδέας. Ὁ Ἴων ἀγαπᾷ τὸν θάνατο ἀπὸ τὰ πρῶτα λυρικά τοῦ νειάτα. «Ψυχὴ ὠραία, τετραπάρθενη, — εἶναι τὰ ἴδια του τὰ λόγια ποῦ ἀφιερῶνει στὸ σκοτωμὸ τοῦ Παύλου Μελά — ἐρωτεύεται τὸ θάνατο σὰν μιὰ φωτερὴ λύτρωσι καὶ σὰν μιὰ δόξα. Ἐπιζητεῖ πάντα μὲ πάθος τὸν κίνδυνο, ὁ ὠραῖος μελλοθάνατος ἀγωνιστῆς.

Πόσες φορές, στὸ διπλωματικό του στάδιο, ἀρνιέται σκληρὰ καὶ μὲ περιφρόνησι τῆς θέσεις τοῦ πρώτου Γραμματέως στῆς Πρεσβείας τοῦ Λονδίνου, τοῦ Παρισιοῦ καὶ τῆς Ρώμης ποῦ τοῦ πρόσφεραν, καὶ σπεύδει στὴ Θράκη καὶ στὴν Μακεδονία, ἀγνωστος Προξενικός Ὑπάλληλος, νὰ προκινδυνεύσῃ μαζὴ μὲ τοὺς ταπεινοὺς, τοὺς ἀνώνυμους καὶ τοὺς ἀγνωστους. Τότε εἶναι γεμάτος χαρὰ. Βαδίζει πρὸς τὸν κίνδυνο τοῦ Ἐχθροῦ, περήφανος, ὠραιομέτωπος καὶ δυνατός. Χωρὶς νὰ φαντάζεται ποτὲ πῶς τοῦ μέλλεται νὰ βρῆ τὸ θάνατο σὲ μιὰν ἀνανδρῆ πολιτικὴ ἐνέδρα, αὐτὸς ποῦ σάλπισε πρῶτος τὸ Πανελλήνιο Ψυχικὸ Ἐγερτήριον ἐνὸς Ἐθνικοῦ Συναγερμοῦ, καὶ μὲ τὰ λευκὰ κρίνα τῶν στοχασμῶν του εὐαγγελίστηκε τὸ Φωτερὸ Εὐαγγέλιον ἐνὸς Ἑλληνικοῦ Πολιτισμοῦ γιὰ τὴν Ἑλλάδα.

Ἡ Ἑλλάδα αὐτὴ τῶν ψυχικῶν ὄραματισμῶν τοῦ Ἰδα, ἔκρυψε τότε τὸ πρόσωπό της ἀπὸ ντροπὴ γιὰ τὸν ἀδικοσκοτωμὸ του. Νιόβη τοῦ Ἐθνικοῦ πόνου στάθηκε μαρμαρωμένη ἀπ' τὴν ὀδύνη. Κι' ὅλοι ἐνοιωσαν τὸ παγερὸ φρι-

κίασμα τῶν φτερῶν τῆς Ἀρχαίας Εἰμαρμένης, ποῦ δὲν ἔπαυσε ποτὲ μέσα στοὺς κύκλους τῶν Ἐθνικῶν μας κρημάτων, νὰ πετᾷ ἐπάνω στὴ λευκὴ πόλι τῆς Ἀθήνας, καὶ νὰ σκιάζῃ μὲ τὰ μελανὰ τῆς φτερουγίσματα τοὺς χρυσογάλλους Οὐρανοὺς τῆς.

Εἰκοσιεννῆά Χρόνια πέρασαν ἀπὸ τότε. Καὶ ἡ προοπτικὴ τοῦ πόνου μας παρουσιάζει τώρα ἀκόμα μεγαλειότερο τὸ ἀδικοσκοτωμένο Παλληκάρι τῆς Ἰδέας. Καὶ τώρα, ἐμπρὸς στὰ θολωμένα ἀπὸ τὰ δάκρυα μάτια μας, ἡ Σαλώμη τῶν πολιτικῶν παθῶν ἐξακολουθεῖ ἀκόμη νὰ ὀρχήται, τὸν ἀκόλαστο χορὸ τῆς. Ἡ Ἑλλάδα ἔχει σχισθῆ εἰς δύο, ὅπως τὸ καταπέτασμα τοῦ Μεγάλου Ναοῦ κατὰ τὴν ὠρα τῆ φρικτῆ τῆς Σταυρώσεως. Ποτάμια τὰ αἵματα τῶν «Μαρτύρων καὶ Ἠρώων», ποῦ ἔψαλε ὁ εὐγενικός Ἰδας, χωρίζουν σὲ δυὸ τὴ Γῆ τῆς Ἐθνικῆς Ἐπαγγελίας, ποῦ τὴν ἀρδεύουν οἱ εὐθάνατοι μὲ τῆς πορφυρῆς σπονδῆς τῆς θυσίας.

Κάθε χρόνο, στὴν ἐπέτειο τῆς ἔθνικῆς ὀδύνης, οἱ φίλοι τοῦ ἀδικοσκοτωμένου Παλληκαριοῦ τῆς Ἰδέας μὲ τὰ σφραγισμένα χεῖλη, θρηνοῦν τὸ χαμὸ τοῦ μαζῆ μὲ τοὺς πιστοὺς τῆς Ἐθνικῆς τοῦ Ἰδεολογίας. Τοὺς ἀδελφώνει ὁ λυγρὸς πόνος του. Ὁ πόνος αὐτὸς βρῖσκει τὴ βαδύτερη ἀνταπόκρισι στοὺς στίχους τοῦ Κωστή Παλαμά, ποῦ ἀντιφεγγίζουν τόσο περήφανα τὴ μεγάλη μορφή τοῦ Ἰωνος Δραγούμη — στήλη ἐπιτύμβια ἀύστηρή, ποῦ ὑψώνεται μὲ μεγαλεῖο ἀρχαιοπρεπὸ ἐμπρὸς στὸ βωμὸ τῆς Ἰδέας, γιὰ τὴν αἰώνια μνήμη ἐνὸς Μάρτυρος τῆς Ἰδέας —.

(Στὸ Ἐλεγίον τοῦ αὐτοῦ — πολὺ δυσεῦρετο σήμερα — ὁ πόνητῆς ἀναφέρεται καὶ στὰ ἱστορικὰ γεγονότα τῆς Ἐποχῆς, τὴν ὑπογραφή τῆς Συνθήκης τῶν Σεβρών καὶ τὴν ἀπόπειρα τῆς δολοφονίας κατὰ τοῦ Βενιζέλου).

Νεκρικὴ Ὡδὴ

Κωστῆ Παλαμά

«Νὰ εἶμαστε γυμνασμένοι καὶ ἔτοιμοι
 γιὰ κάθε ἀγῶνα, καὶ πρὸ πάντων γιὰ τὸν
 ἀγῶνα ποῦ πρέπει ν' ἀρχίσῃ γιὰ τὴν ἔνωση
 τῆν φυλῆς» (Ἰδας — Ἴων Δραγούμης — Προκήρυξι
 στοὺς σκλαβωμένους καὶ τοὺς ἐλευθερωμένους Ἑλληνας).

* * *

Δέ σῶμοιαζε, λεβέντη μου, στὴ μαύρη γῆς γιὰ νάμπης
 (Μοιρολόγι)

Τὸ χέρι, ποῦ ἀνεβάζει ὅπου τῆς πρέπει
τῶν Ἑθνῶν τὴν κορώνα, τὴν Ἑλλάδα,
τὸ δοξάζω. Τοῦ τραγουδιοῦ μου σκέπη,
πρωτοῦψωσα βωμὸ γιὰ τὴν Παλλάδα.

Μὰ κανεῖς δὲν μὲ μπόδισεν ἐμένα
νὰ τὰ στυλῶνω λυρικὰ τὰ μάτια,
πρὸς κάποια ὠραία πατήματα ἀντρεωμένα,
σ' ὅποιους δρόμους καὶ σ' ὅποια μονοπάτια.

Ἐσένα δὲ σοῦ στέκει ἀνδράπου θρηγός·
μόνο τὸ σκοῦσμα Αἰσχύλειας μῆς Κασσάντρας.
Στὸ λόγῳ ἀρχοντικός ἀνθοῦσες κρίνος,
στὴν πράξη, ὅπου καὶ ὅπως, ἦσουν ὁ ἄντρας.
Μαρτύρων καὶ ἡρώων αἷμα. Τὸ αἷμα
ποῦ τὸ ἀγρικοῦσες κί' ἔβραζεν ἐντὸς σου
τοῦ μάρτυρα σοῦ φόρεσε τὸ στέμμα
στὸ θάνατός σου.

Ἄ! ἡ κακὴ ὥρα ἀπὸ τὴ μαύρη Μοῖρα
(τὰ γραμμένα τῆς ποιός θὰ τὰ διαβάση);
ποῦ σὲ ρούφηξε στὸν καταποτῆρα,
ποῦ βουλῆθηκε νὰ σὲ κομματιάση.

Τὴν ἴδια μέρα, ὅταν τὸ κῦμα
τὸ ἀγέρινο μᾶς ἔφερνε τὸ μαῦρο
τὸ μήνυμα σὰν πάγωμα ἀπὸ μνημα
στὸ πανηγύρι τὸ ἐθνικὸ τὸ λαῦρο,

τὸ μήνυμα ἄ! Τὸ δολοφόνῳ κρίμα,
κατάκαρδα ποῦ χτύπηε τὴν πατρίδα,
καὶ τῆς γιορτῆς ξεσχίζοντας τὸ ντύμα
καὶ τῆς χαρᾶς, τὴν ἔκανε βακχίδα.

Μὰ κανεῖς δὲν μὲ μπόδισεν ἐμένα
στὸ θυμὸ καὶ στὸ ζᾶφνιασμα, ἄγρια πόσο!
τὰ λαϊκὰ, — ἱερὸ λείψανο σ' ἐσένα
τὴ σκέψη λυρικὰ νὰ τὴν στυλῶσω.

Τοῦ Παγγαίου ἡ χρυσὴ καὶ τοῦ Στρυμῶνα
ἡ Ἑλληνοπούλα ἡ ποθητή, ὦ κατάρρα!
πότε τοῦ Τούρκου κυνηγοῦ τρυγῶνα,
πότε μπαίγνιο τοῦ Βούλγαρου τὴ φάρα.

Στὰ Μελένικα καὶ στὰ Μοναστήρια
τοῦ ξυπνητῆ ποῦ ἀρχίζει τὸ ντουφέκι,
τοῦ πρωτομάρτη Ἀντάρτη, νικητῆρια
δαφνοστέφανα ὁ λόγος σου τοῦ πλέκει.

Κί' ἀπὸ τὴ Βοσπορίτισσα τὴν Πόλη,
ποῦ τώρα ἀπλώνει ἀσκλάβωτα τὰ χέρια,
καρτερώντας ν' ἀνοίξη ἀραξοβόλι
πανεδνικὸ, στὰ Ἑλληνικὰ τ' ἀσκέρια,

ἄπ' τὴν Πόλη τοῦ ὄνειρευτοῦ Βοσπόρου,
σὰν ἀπὸ τὴν κορφή, τὰ βήματά σου,
πατριδολάτρη βήματα ὁδοιπόρου,
ξεκουράζοντας ξᾶνοιζες μπροστὰ σου,

(ὅταν ὀκνοὶ καὶ ραχατεύαν οἱ ἄλλοι),
πλατειὰ, στεριάς καὶ θάλασσας μπροστὰ σου,
μέσ' ἀπὸ τὸ πανώριο περιγιάλι,
τὴν Ἑλλάδα τοῦ πλάστη τοῦ ἔρωτά σου.

Γιὰ τῆς φυλῆς τὴν ἔνωσιν ὁ ἀγῶνας.
Πάντα ἡ δόξα στὴν ἐθνικὴν ἰδέα
τὸ σύνδημα; Καράβι καὶ Στρατόνας!
Ὅμηρε, ζῆς ἀπὸ τὸν Ἀχιλλέα!

Χώματα Ἑλληνικὰ! Σ' ἐσᾶς θαμμένα
τῶν πατέρων τὰ κόκκαλα χιλιάδες.
Ναὸς ἡ Πατρίδα, ἀνάγτε τῆς ἕνα ἕνα,
τ' ἀγιοκέρια λειτουργικὰ, ραγιάδες!

Ναὸς. Διώχνεις, τὸ κοντύλι σου φραγγέλιο,
τοὺς νυσταγμένους καὶ τοὺς γλωσσοκόπους.
Μὰ τὸ προφητικὸ σου τὸ Βαγγέλιο
στῆς ἀρμονίας τὸ σκάλισες τοὺς τόπους.

Τοῦ τραγουδιοῦ ἡ φωνὴ στὸ κήρυγμά σου
φτερόν Παιδνεῖας Νίκης πάει καὶ βάνει.
Βάπτισμα νέας ζωῆς τὸ βάπτισμά σου
στοῦ Δημοτικισμοῦ τὸν Ἰορδάνη.

Λευκὴ ἄς βαλθῆ ὅπου ἔπεσες κολόνα,
(πῶς ἔπεσες, γραφὴ νὰ μὴν τὸ λῆν...)
λευκὴ, μὲ τῆς Πατρίδας τὴν εἰκόνα.

Μόνο εκείνη ταιριάζει νά σέ κλαίη.
8 τοῦ Αὐγούστου 1920.

* *

Τὸν καιρὸ ποῦ πρωτογνώρισα τὸν Ἰωάννα Δραγοῦμη στὰ 1906, ἡ Πόλις δὲν ὀνομάζονταν Σταμποῦλ. Ἦταν ἡ ζηλεμένη Κωνσταντινούπολις, ἡ εὐδαίμων "Βασιλις τῶν Πόλεων". Σκλάβοι τοῦ Χαμήτ, στὰ τελευταία χρόνια τῆς Βασιλείας του, ἐξακολουθοῦσε νὰ εἶναι ἡ παντοδύναμη βασίλισσα τοῦ Κόσμου. Ἔτσι, στὸ πρῶτο ζημέρωμα τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνα ζοῦσε ἀσυνείδητα μέσα στὸ χρυσοράμα μιᾶς εὐδαιμόνιας ψεύτικης κ' ἀπατηλῆς, ποῦ προμηνοῦσε τὴν ἐπερχόμενη καταστροφή τοῦ Μονάρχη. Ζοῦσε μέσα στὴ δόξα μιᾶς ἀσύγκριτης ὠμορφιάς. Αὐτὸ τῆς ἔφτανε, καὶ γι' αὐτὸ ἦταν χτισμένη ἡ δορυάλωτη νύφη τοῦ Βοσπόρου. Ἔτσι λουσιμένη μέσα σὲ ὀργιαστικές ὠμορφιές πραγματοποιοῦσε πάντα τὰ πεπρωμένα της μέσα στὴ διαδρομὴ τῶν αἰώνων. Τὴν ἐποχὴ ἐκείνη τὸ βέβηλο χέρι τοῦ Δυτικοῦ πολιτισμοῦ δὲν εἶχε ἀλλοιώσει ἀκόμα κανένα ἀπὸ τὰ δέλητρα τῆς Πόλης. Ἡ μαυρίλα τῶν σαρακωφαγωμένων ζύλων σπιτιῶν, ἀγκαλιασμένη ἀπ' τὰ μυρωμένα σαλκήμια μὲ τὴν ὀλανθισμένη βότρυς τῆς κρεμασμένης σάν λιλά πολυκατῦλα, οἱ ὀργιαστικὲς χλωρωσιὲς ποῦ ζεπηθοῦσαν μὲς ἀπ' τῆς ραγμὲς τῶν τειχῶν καὶ σκέπαζαν τὰ ἱστορικὰ χαλάσματα καὶ τῆς σκουριασμένες σιδερόπορτες, τ' ἀξεδιάλυτα δίχτυα τῶν ἀνηφορικῶν δαιδάλων τοῦ Γαλατᾶ, ποῦ τὴν ἡμέρα μυρμήκιαζαν ἀπ' τὴν πλημμύρα τῆς ὀχλοζωῆς, καὶ τὴ νύχτα βυθίζονταν μέσα σὲ πηχτὰ σκοτάδια — ὅλες οἱ ἀσκήμιες τῶν χωρὶς ρυμοτομία δρόμων καὶ τῶν λωρίδων γῆς μὲ τῆς πλαστικώτατες περιοχὲς — μεταίχμια τῶν τριῶν θαλασσῶν, τῶν ἑπτὰ λόφων καὶ τῶν δυὸ ἡπείρων ἐπάνω στῆς ὁποῖες εἶναι χτισμένη ἡ Πόλις, τῆς ἔδιναν τὴν πανοραμιακὴ ὄψη ἐνὸς παραμυθένιου ντεκόρ θεατρῶν μέσα στὸ πολυέδρο ὀλόχρυσο φῶς τῆς ἡμέρας. Τὴ νύχτα, οὔτε ὑποψία ἠλεκτρικοῦ φωτισμοῦ. Πυκνότατο σκοτάδι. Τῆς φεγγαρόλουστες νύχτες ὁ Κεράτειος ξαναγινόταν ἡ "Ἀργυρολίμνη", τῶν Βυζαντινῶν καιρῶν, κ' ἡ ποίησις τοῦ μυστηρίου ζετύλιγε τῆς μαγεῖες της ἐπάνω στὴν κόμισμένη Πόλι. Ἔτσι τὴν εἶδε τὴν πρώτη ἀνοιξιὰτικὴ νύχτα ποῦ ἔφθασε ὁ Ἰωάννα Δραγοῦμη καὶ τὴν ἀγάπησε „μὲ τὴ φλόγα τοῦ πρώτου καημοῦ,” τῶν εἰκοσιοκτῶ χρονῶν του. Ἡ ἀσκητικὴ του νεότης ἤρθε στὴν Πόλι τὸ ὄνειρο συνυφασμένου μὲ τὸ ἐθνικὸ σύμβολο καὶ τὴν ἰδέα, ποῦ τροφοδοτοῦσαν τὴν ψυχὴ

του ἀπ' τὰ παιδικὰ του χρόνια.

Τῆς πρώτες μέρες τῆς πέρασε μέσα στὸ μεθύσι τῆς διάχυτης ὀλόγυρα ὠμορφιάς, ἓνα μεθύσι βαρύπνοο, μεθύσι ποῦ ἔσερνε τὴν ψυχὴ του ναρκωμένη. Τὰ μέσα τῆς συγκοινωνίας γραφικώτατα καὶ γεμάτα ἀπὸ δελκτικὸς ἀναχρονισμούς—καϊκία, ἀραμπάδες, τσιλικές, ἀμάξια, γαϊδουράκια—Μὲ τὴ βραδυπορεία τους τοῦ ἔδιναν τὴν εὐκαιρία ν' ἀπολαμβάνη μὲ ἄνεσι ὅλο τὸ ζετύλιγμα τοῦ μαγεμένου καλειδοσκοπίου ποῦ τὸν βύθιζε σὲ μιὰ ἐκστατικὴ νάρκη. Μόνο μιὰ ἐβδομάδα ἔδωσε στὸν ἑαυτὸ του τὸ δικαίωμα νὰ χαρῆ ἔτσι φυσιολατρικὰ τὴν Πόλι. Ὑστερα ζετίνιζε τὸ ἐπικίνδυνον μεθύσι της, καὶ εἶδε ξαστερα καὶ καθαρά τὴ δύναμι τοῦ Ἑλληνισμοῦ γύρω του, μέσα στὸ περιμάχητο προπύργιο τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας. Στὴν ἀεκίνητη ἀγορὰ τῆς Πόλης, στὸ Γαλατᾶ, στὸ Πέραν, στὰ Ταταῦλα, στὰ Νησιά καὶ στὰ Πρὸάστεια, καὶ μέσα στὴν καρδιὰ ἀκόμα τῆς Σταμποῦλ, οἱ Ἕλληνες κρατοῦσαν τὰ σκῆπτρα μιᾶς ἀδιαμφισβήτητης ἀπ' ὅλους ὑπεροχῆς. Αὐτοὶ ἀποτελοῦσαν καὶ τὸν κυριώτερο πυρῆνα μιᾶς ἀνώτερης κοινωνίας ποῦ εἶχε Φαναριώτικὴ τὴν προελευσί της καὶ διατηροῦσε τὸν ἀριστοκρατισμὸ τῆς Βυζαντινῆς παραδόσεως ἀδιάπτωτο μέσα στοὺς Αἰῶνες. Οἱ Ἕλληνες τῆς Πόλης, καὶ μέσα στὸ ἀστραφτερό περίβλημα τοῦ πλοῦτου, ἀλλὰ καὶ στὴν μετριότητα τῆς κοινῆς ἀστικῆς ζωῆς, ξεχώριζαν μὲ τὴν δικὴ τους ἀνάγλυψη σφραγίδα μέσα στὸ μωσαϊκὸ τῶν ξένων στοιχείων ποῦ συναποτελοῦσαν τὴν διεδνη Κωνσταντινούπολι. Οὐσιωδῶς ὁ διεδνισμὸς τῆς Πόλης ἦταν ὑποταγμένος ὀλοκληρωτικὰ στὸν Ἑλληνισμό της. Τὸ Κράτος τῶν τετρακοσίων χιλιάδων Ἑλλήνων, ἀνθιζε μέσα στὴν Πόλι τοῦ Σουλτάνου. Οἱ Ἕλληνες—Ἐπιστήμονες ἰατροφιλόσοφοι μὲ τὰ ἱστορικὰ ὀνόματα, Νομομαθεῖς, Διπλωμάται, ἀνώτατοι Βαθμοῦχοι τοῦ Κράτους, Λόγιοι, Σοφοὶ Δημοσιογράφοι, Καθηγηταί, Διδάσκαλοι τοῦ Γένους, Κληρικοὶ, Τραπεζίται, Μηχανικοὶ, Ἀρχιτέκτονες, Μεγαλέμποροι, Βιομήχανοι, Χρηματισταὶ ποῦ ἔκριναν καὶ κανόνιζαν τὴς τύχες τῆς ἀγορᾶς—παρουσίαζαν ἓνα Ὄργανισμὸν μὲ τεράστιες δυναμικότητες, ποῦ ἔδινε αὐτὸς τὸν παλμὸ καὶ τὸ ρυθμὸ τῆς ζωῆς στὰ μεγάλα Κέντρα τῆς Αὐτοκρατορίας. Ἡ ἀνθησις αὐτὴ μέσα στὴν Πόλι, ποῦ διατηρήθηκε ἄσβυστη ἀπὸ τὴν ἐπαύριον ἀκόμη τῆς Ἀλώσεως, καὶ σημείωσε τὴ λαμπερότερὴ της ἐκδήλωσις σ' ὅλο τὸν περασμένο αἰῶνα, χάραξε τῆς τιμιτικώτερες σελίδες τῆς Ἑθνικῆς μας Ἱστορίας. Καὶ στῆς Ἀρχὲς τοῦ Εἰκοστοῦ Αἰῶνος, ὕστερα ἀπὸ τὴν κακὴ τυχη παρωδία τοῦ πολέμου τοῦ 97, ποῦ λησμονήθηκε εὐ-

θὺς ἀπ' τὴν ἐπαύριον, τὸ Κράτος τῶν Ἑλλήνων διατηροῦσε πάντα τὴν ὑπεροχὴν του καὶ τὴν αἴγλην του, ἀναγνωρισμένη περιφανῶς καὶ ἀπὸ τοὺς νικημένους νικητὰς κί' ἀπ' ὄλους τοὺς ξένους. Οἱ Ἕλληνες τῆς Πόλης ἀποτελοῦσαν πάντα τὸ Βασιλεῖον Γένος, στὸν τόπο τῆς Ἐθνικῆς τους κληρονομίας.

Τὸ ζαστερωμένο μάτι τοῦ Ἰωνοῦ Δραγούμη, ἀναμέτρησε ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή τὴ δύναμι αὐτῆ τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Τουρκίας, φανερὴ καὶ λανθάνουσα, καθὼς καὶ ὅλη τὴν οἰκονομικὴν τὴν κυριαρχία. Κάθε ματιά του ἦταν καὶ μιὰ στατιστικὴ φωτοτυπία. Σὲ λίγες μέρες εἶχε κατατάξει ὅλα τὰ ὀνόματα τῶν Ἐμπορικῶν Οἰκῶν ὅλης τῆς Τουρκίας, ποῦ διενεργοῦσαν αὐτοὶ τὸ εἰσαγωγικὸ καὶ τὸ ἐξαγωγικὸ τῆς Ἐμπορίου. Σημείωσε πῶς οἱ πρώτοι Τραπεζίτες τῆς Ἀνατολῆς ἦταν Ἕλληνες, κί' Ἕλληνες εἶχαν πάρει τὰ μεγαλύτερα προνόμια τῶν Τουρκικῶν Μεταλλείων. Εἶδε σὲ τὴν βαθμὸν τὸ Ἑλληνικὸ Ἐμπορικὸ Ναυτικὸ, κυριαρχοῦσε σ' ὅλες τὶς θάλασσες τῆς Τουρκίας. καὶ πῶς δύο μεγάλες Ἀτμοπλοϊκῆς Ἐταιρεῖες, Ἑλληνικῆς μετὰ Τουρκικῆς σημαίας, ἢ Ἐταιρεία Κουρτζή, καὶ ἢ Ἐταιρεία Χατζή—Δαούτ, ἐκτελοῦσαν ὅλες τῆς ἀκτοπλοϊκῆς ὑπηρεσίας τοῦ Κράτους. Εἶδε καὶ σκέφτηκε μετὰ σύνεσι καὶ μετὰ ψυχραιμία. Εἶδε, πολὺ βαθύτερα ἀπὸ κάθε ἄλλο ἐπιφανειακὸ Διπλωμάτη, τὴν καταχθόνια διεῖσδυσι ποῦ πραγματοποιοῦσαν εἰρηρικῶς οἱ Γερμανοὶ ὡς τὰ βάθη τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς προσπάθειες ποῦ καταβαλλαν γιὰ νὰ ἐξουδετερώσουν μετὰ κάθε τρόπο τὴν προνομιούχο θέσι ποῦ οἱ Ἕλληνες εἶχαν δημιουργήσει σ' ὅλη τὴν Τουρκία. Ὁ Ἰων Δραγούμη εἶχε διαπιστώσει μετὰ μυστικὰ ταξείδια του στὴν Ἀνατολὴ καὶ πιστοὺς ἀνταποκριτῆς καὶ μετὰ κάθε δυνατὸν τρόπο, ὅτι ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς Τουρκίας περνοῦσε τὰ πέντε ἑκατομμύρια. Καὶ μετὰ τὴν πρώτην του αὐτῆ ἐμπεριστατωμένην διαπίστωσι, ἄρχισε νὰ βυθομετῶν τὸ Ἐθνικὸν καὶ τὸ ψυχικὸν ἐγὼ τῶν Ἑλλήνων τῆς Πόλης.

* * *

Τὸν Ἰωνα Δραγούμη εἶδα γιὰ πρώτη φορά στὸ μικρὸ παρεκκλησί τῆς Ἑλληνικῆς Πρεσβείας τοῦ Ἀγᾶ—Χαμᾶμ τοῦ Πέραν, ὅπου πηγαίναμε κάθε Κυριακὴ πρωί: Στὸ στενὸν κύκλον τῶν γνωστῶν ποῦ σύχναζαν ἐκεῖ μέσα, ξεχώριζε ἀμέσως, δημιουργῶντας γύρω του μιὰ διάφανη ἀτμόσφαιρα, ποῦ εἶχε τὴ μυστικὴν δύναμι νὰ τὸν ἀπομονώη μετὰ στοὺς ἄλλους ἀνθρώπους. Ἦταν ὠραῖος κί' εὐγενικός

στὴν ὄψι, μὰ τὸ παράστημα καὶ ἡ γοητεία του δὲν μοῦκάναν τόση ἐντύπωσι, ἐκεῖνο τὸ πρωῖ, ὅσο ἡ διάχυτη γύρω του πνευματικὴ καὶ ψυχικὴ ἀκτινοβολία. Μετὰ τὴν πρώτην ματιὰν μποροῦσε κανεὶς νὰ τὸν κατατάξῃ μέσα στοὺς ἠθικοὺς ἥρωες τοῦ Καρλάουλ. Τὸ βλέμμα του ἀντιπέγγιζε τὴν ἐσωτερικὴν του ἐνόρασι — μιὰν ἀδιάκοπη προσήλωσι πρὸς ἓνα ἔμμοιο ἰδανικὸν ποῦ κυβερνοῦσε ὅλη τὴ ζωὴν του. Αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος, σκέφθηκα εἶναι ὅλος ψυχικὴ ἀνάτασι. Σπάνιο φαινόμενο στοχαστῆ καὶ ποιητῆ τῆς σκέψης ποῦ συγκεντρῶναι στὸ ἴδιον ἀκτινωτὸ τὴν “νόησι, τὴ βούλησι, καὶ τὴν αἴσθησι,” ποῦ δέσπιζε ὁ Ἀριστοτέλης ὡς θεμελιώδεις ἀρετῆς τοῦ τύπου τοῦ τελείου ἀνθρώπου.

— Μὴν τὸν κυττάξῃς ἔτσι ἐπίμονα μοῦ εἶπε ὁ ἄνδρας μου. Εἶναι ὁ Δραγούμη. Πρόσεξε μὴν τὴν πληγῶσιν μετὰ τὴν περιέργειάν σου. Εἶναι μιὰ ἀγριωπὴ ψυχὴ περιήφανη καὶ ἀπροσπέλαστη.

Ὅταν τὸν γνώρισα σὲ λίγο στὴν Πρεσβεία, τοῦ ζήτησα συγγνώμη, γιὰ τὴν ἀδιακρισίαν μου καὶ τὸν διαβεβαίωσα πῶς δὲν θὰ τολμοῦσα ποτὲ νὰ παραβιάσω τὰ ὄχυρά τῆς ψυχῆς του, καὶ θὰ σεβόμουναι τὴν ἠθικὴν του ἀπομόνωσι μετὰ στὸ δικὸν του κόσμον. Τὸ συγκαταβατικὸν του χαμόγελο πῆρε μιὰ στιγμιαία λάμψιν εἰρωνίας. Κί' ἄρχισε νὰ μοῦ μιλήῃ γιὰ τὸ γλωσσικὸ ζήτημα, ποῦ ἦταν τότε στὴν ἡμερησίαν διάταξιν στὴν Πόλι. Μὰ ἐγὼ ἤμουν πιά προσανατολισμένη. Δὲν μετὰ ξεγελοῦσε ὁ φαινομενικὸς ἀντικειμενισμὸς τοῦ νέου διπλωμάτη. Ἐνοιωθα πέρα ὡς πέρα τὴν ἐξαισία εὐαισθησία ποῦ ἐκρυβε τόσον ζηλότυπον στὴν ψυχὴν του. Ὁρκίσθηκα τότε μέσα μου νὰ στρατολογηθῶ μετὰ στοὺς διαλεχτοὺς του, ὑπακούοντας στὸν κάθε του ἠθικὸν νεῦμα σὰν σὲ στρατιωτικὸν πρόσταγμα. Καὶ δὲν ἄργησε πολὺ νὰ μοῦ δοθῇ ἡ εὐκαιρία.

Ὁ Ἐρχομὸς τοῦ Δραγούμη προκάλεσε μεγάλη ἀναταραχὴν στὰ λιμνάζοντα νερά τῶν κοσμικῶν κύκλων τῆς Πόλης. Ὅλες οἱ κυρίες τοῦ Πέραν τὸν περιστοιχίζαν χωρὶς καμμιά νὰ καταρωθῶσιν νὰ τὸν συγκινήσῃ. Οὔτε νὰ συγκρατήσῃ τὴν προσοχὴν του. Ὅλα τὰ κορίτσια τὸν πολιορκοῦσαν μετὰ ἀπροκάληπτον θαυμασμόν, τὸν ὅποιον Ἐκεῖνος εἶχε τὴ λεπτὴν τέχνην νὰ διοχετεύῃ πρὸς τὰ Ἔργα τῶν Ἐθνικῶν Ἰδρυμάτων τῆς Θράκης καὶ τῆς Μακεδονίας, ἐξάπτοντας τὴν φιλοτιμίαν τους γιὰ μιὰ ἀνώτερη δρᾶσι. Ἐτσι, βοηθοῦντος καὶ τοῦ ἀναπόδραστου σνομπισμοῦ, ἄρχισε νὰ δημιουργηθῇ μιὰ Ἐθνικιστικὴ Κίνησις ἀρκετὰ σοβαρὴ μετὰ στοὺς γυναικειοὺς κύκλους τῆς Πόλης, μετὰ εἰδικῆς ἀπο-

στολές στη Θράκη για την εκπαιδευτική της οργάνωσι πού ὁ Δραγούμης λαχταροῦσε νά ἰδῆ ζωντανεμένη με τὴν ἀληθινὴ γλῶσσα τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ καὶ τῆς ἀγνῆς του παρὰ δόσεις.

“Στὰ σκολεῖα — γράφει κάπου ὁ Δραγούμης— δακρῶζει μυστικὰ ἡ ψυχὴ μου πού ἀκούω τὰ παιδιὰ τοῦ Ἔθνους μου νὰ τραγουδοῦν παλιὰ γνωστὰ τραγούδια. Τότε μὲ πέρνουν ἀβάσταχτα οἱ μυστικῆς φωνῆς μου, τόσο πού τυφλόνομαι γιὰ τ’ ἄλλα πράγματα τοῦ Κόσμου.”

Ὁ Ἴων Δραγούμης πήγαινε μὲ τὸν ἄνδρα μου πολὺ συχνὰ στὸ Φανάρι. Ἡ ὀρθόδοξη χριστιανικὴ του συνείδησις ἦταν ἐξ’ ἴσου ἰσχυρὴ με τὴν Ἑθνικὴ, καὶ οἱ βαδύτατοι δεσμοὶ του με τὴν ἱεραρχία σφυρηλατήθηκαν ἀπὸ τὰ χρόνια πού ὑπηρετοῦσε ὡς Προξενικὸς Ὑπάλλληλος στὸ Μοναστήρι, στὴς Σέρρες, στὸν Πύργο τῆς Βουλγαρίας, στὴ Φιλιππούπολι καὶ στὸ Δεδαγατς (1902—1905).

Στοὺς Ἑθνικοὺς αὐτοὺς σταδμοὺς τῆς πρώτης του νεότητος, ἀφιερωμένος ὀλόψυχα στὸν Μακεδονικὸν Ἀγῶνα στὸ πλευρὸ τοῦ Παύλου Μελά, συνεργάστηκε στενῶτα με τὸν μητροπολίτην Βελλάς καὶ Κονίτης Σπυρίδωνα—τὸν μετέπειτα μητροπολίτη Ἰωαννίνων, πού ἀναδείχθηκε τῶρα Μητροπολίτης Ἀθηνῶν—. Ὁ Σπυρίδων τὸν λάτρευε κυριολεκτικὰ, καὶ τὸν κατηχοῦσε στὴν ἀγάπη τοῦ ράσου, πού ἔμενε πάντα τὸ νοητὸ σύμβολο τῆς δοκιμασμένης Φυλῆς μας, καὶ σκέπαζε κατὰ καιροὺς τόσοις φιλοσοφικοὺς στοχασμοὺς ἀπόκοσμοις, τόσες γενναῖες ἐθνικῆς ἐξορμήσεις τόσες ὑψηλῆς αὐτοθυσίας. Ὁ ἀγνὸς αὐτὸς Ἱεράρχης με τὴ μεγάλη Ἑλληνικὴ καρδιά, ἦταν ἕνας φλογόψυχος ἥρωας τῶν Μακεδονικῶν Ἀγῶνων, ἕνας χαλκέντερος κι ἀδάμαστος μαχητῆς, πού ἤρε στὸ πρόσωπο τοῦ Ἴωνος ἕνα διαλεχτὸ κι ἐμπνευσμένο συνεργάτη.

Ἔτσι τὸ Φανάρι ἔγινε γιὰ τὸν Δραγούμη ἕνας ἱερὸς τόπος Ἑθνικοῦ καὶ ἠθικοῦ προσκυνήματος. Ὁ Πατριάρχης Ἰωακείμ ὁ Γ’ ἡ ἐπιφανέστατη αὐτῆ ἱστορικῆ μορφῆ πού κλείζε τότε τὸν Πατριαρχικὸ Θρόνο, ἦταν γοητευμένος με τὴν ξεχωριστὴ προσωπικότητα τοῦ νέου Ἑλληνοῦ Διπλωμάτη, πού ξεχώριζε τόσο χτυπητὰ μέσα στὸ πλῆθος τῶν ἄλλων διπλωματῶν — μετριοτήτων τῆς καριέρας πού ἔστελνε τὸ ἐπίσημο κράτος στὴν Πόλι. Στὸν Δραγούμη εὗρισκε ἕνα γνώριμο ψυχικὸ κλίμα. Κι ὁ Ἴων ἔνοιωθε μιὰν ἀπέραντη εὐλάβεια γιὰ τὸν μεγάλο αὐτὸ σηματοφόρο τῆς ὑψιστῆς Χριστιανικῆς κι Ἑθνικῆς Ἰδεολογίας

Μὲ τὸ πέρασμά του, με τὸ αὐτοκρατορικὸ του παρά-

σημα ζωντανεῖται τὰ στενοσόκακα καὶ τὰ καλντιριμία τοῦ Φαναριοῦ, μᾶς ἔλεγε με βαθεῖα συγκίνησι ὁ Ἴων.

Τοῦ ἔκανε μεγάλη ἐντύπωσι πού ὁ Πατριάρχης ἀποκαλοῦσε τὰ Πατριαρχεῖα “τὸ ριμάδι.” Δὲν μποροῦσε νὰ βρῆ καλλίτερο χαρακτηρισμὸ γιὰ τὸ ἱστορικὸ ζυλένιο ἐρειπωμένο Παλάτι τῆς Ὀρθοδοξίας πού γνώρισε στῆς μέρες του νέες δόξες καὶ λαμπράδες.

Ὁ Πατριάρχης Ἰωακείμ! Ἐμπρὸς του σωριάστηκε ἡ αὐθαίρετη βία καὶ ἡ σκαιότης τοῦ τρομοκράτη τῆς ἐποχῆς Σεφκέτ Πασᾶ στὰ 1909, με τὴ γαλήνια καὶ ὑψηλόφρονα ἀπάντησι τοῦ Πατριάρχη στὴν χυδαία ἀπειλὴ του

—Μπὲν ἀσσάρμ! (Εγὼ κρεμῶ!)

—Ἐβετ πασᾶ ἐφέντη, γιὰ πάρσιν. Οἱ Οἰκουμενικοὶ

Πατριάρχει ζέρουν καλὰ πῶς τοὺς περιμένει κάποτε ἕνα σχοινί, ἀνήντησε ὁ Ἰωακείμ, κραδαίνων τὴν Πατριαρχικὴν του ράβδον καὶ ἀποχωρῶν με βραδέα μεγάλα ἄπο τὴν αἰθουσα τοῦ Ὑπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν

Ἡ σκηνὴ αὐτῆ, πού τὴν τηλεγράφησε τὸ ἴδιο βράδυ ὁ παρευρεθεὶς σ’ αὐτὴν ἀνταποκριτῆς τοῦ “Temps,” στὸ Παρίσι, στάθηκε μιὰ ἀπὸ τῆς ἀφορμῆς τοῦ πρώτου Βαλκανικοῦ Πολέμου.

Τὴν μεγαλειότερη ἐντύπωσι προξένησε στὸ Δραγούμη ὁ Πατριάρχης Ἰωακείμ ὅταν δέχθηκε ἐπίσημα στὰ Πατριαρχεῖα τὸν Gaston Deschamps, τὸν ἀλησμόνητο Γάλλο δημοσιολόγο καὶ λογοτέχνη, πού ταξείδευε στὴν Ἀνατολὴ ὡς ἀνταποκριτῆς τοῦ “Journal des debats.” Ὁ Ἴων Δραγούμης μαζὶ με τὸν ἄνδρα μου τὸν συνώδευσαν στὰ Πατριαρχεῖα καὶ τὸν παρουσίασαν στὸν Ἰωακείμ. Ὁ μεγάλος φιλέλληνας ἔμεινε κατάπληκτος με τὸ μεγαλεῖο του. Μὰ τὸ κορῦφωμα τῆς συγκινήσεώς του ἦταν ἡ συνομιλία του με τὸν Πατριάρχη πού τὸν δέχθηκε στὸ ἰδιαίτερό του Γραφεῖο. Ἦταν ἕνα δειλινὸ τοῦ καλοκαιριοῦ, καὶ οἱ τελευταῖες ἀχτίδες τοῦ ἡλιοῦ πού κατέβαινε νὰ δύση μέσα στὸν Κεράτειο, φώτιζαν σὰν οὐρανόσταλτος προβολεὺς τὴν περήφανη μορφὴ τοῦ Πατριάρχη. Ὁ Ἰωακείμ φοροῦσε τὸ ἐγκόλλιον με τὸ Δικέφαλο, πού ἀστραφε με τὰ διαμάντια του ἐπάνω στὸ μαῦρο ράσο τοῦ Ἀρχηγοῦ τῆς Ὀρθοδοξίας.

—Πόθεν ἔρχεσθε Κύριε; ρώτησε τὸν Deschamps.

—Ἐρχομαι ἀπὸ τὴν Ρώμην, Παναγιώτατε!

—Καὶ ἔρχεσθε στὴν Νέαν Ρώμην, συμπλήρωσε ὁ Πατριάρχης.

Ἡ συνομιλία γίνονταν Ἑλληνικὰ, γιὰ τὸν Gaston Deschamps μιλοῦσε καλὰ τὴν γλῶσσα μας ἀπ’ τὸν καιρὸ, πού ἔ-

μεινε ἕξη χρόνια στὰς Ἀθήνας διευθυντῆς τῆς Γαλλικῆς Ἀρχαιολογικῆς σχολῆς.

—Θὰ σὰς κάμνη ἴσως ἐντύπωση τὸ ἐνδυμά μου, εἶπε ὁ Ἰωακείμ στὸν Γάλλο δημοσιολόγο ποῦ τὸν κύτταζε μὲ μιὰν ἀπληστη προσήλωση. Στὸν Καθολικισμό, τὸ ἐνδυμα τῶν διακόνων τοῦ Χριστοῦ εἶναι πολύχρομο καὶ πολύμορφο. Τὸ εἶδατε στὴ Ρώμη. Ράσο ἄσπρο τοῦ Ποντίφηκος, μπλέ, κόκκινο, καὶ μῶβ τῶν Καρδιναλίων. Μὰ τὸ προνόμιον τοῦ μαύρου ράσου τὸ κατέχω μόνον ἐγώ. Φέρω τὸ πένθος τοῦ Γένους μου.

—Δὲν διαδέτω οὔτε ὄπλα, οὔτε τηλεβόλα, οὔτε φρουρὰ μισθοφόρων, οὔτε καρμιὰ στρατιωτικὴ δύναμι, ἐξακολούθησε ὁ Πατριάρχης Ἰωακείμ, ὑπονοῶντας τὴν ἐξουσία τοῦ Πάπα. Μὰ εἰσθε Γάλλος, κύριε Deschamps, καὶ θὰ ἐννοήσετε καλλίτερα ἀπὸ κάθε ἄλλον ποῦ ἐγκεῖται ἡ δύναμις μου. Ἐκπροσωπῶ τὴν Ἰδέαν!

—Τὰ ἐπιγραμματικά αὐτὰ λόγια τοῦ Πατριάρχου, ἔμειναν ἔκτοτε ἄσβυστα στὴ μνήμη τοῦ Δραγούμη, ποῦ τὰ ἐπαναλάμβανε πάντα μὲ βαδειὰ συγκίνησι.

* * *

Ὁ Μεγάλος Αὐτὸς Πατριάρχης υἰοθέτησε μὲ ἀγάπη τὸ σχέδιο τοῦ Ἰωνος Δραγούμη γιὰ τὴν μυστικὴ πολιτικὴ Ὀργάνωση τῆς Πόλης, ποῦ ὁ Ἕλλην Διπλωμάτης ἴδρυσσε μὲ τόση περίσκεψη κὶ ἐνδουσιασμό μαζῇ στὰ 1908, καὶ ποῦ μᾶς ἔφερε ἀπὸ τὸν Μακεδονικὸν Ἀγῶνα στοὺς Βαλκανικοὺς Πολέμους τοῦ 1912.

Τὸ μεγαλεπήβολο αὐτὸ σχέδιο ποῦ συνέλαβε ὁ Ἰων Δραγούμη, τὸ πραγματοποιοῖσε μὲ τὴν πολύτιμη συμβολὴ καὶ τὴ συνεργασία ἐνὸς ξεχωριστοῦ Ἑλληνοῦ πατριώτη, τοῦ Θανάση Σουλιώτη Νικολαΐδη, Λοχαγοῦ τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ, ποῦ εἶχε ἐξαιρετικὴ δράσι σ' ὅλη τὴν περίοδο τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγῶνος. Μὲ τὸ γενναίοψυχο αὐτὸν συναγωνιστῆ του, ὁ Ἰων ἦταν ἀδελφικὰ ἐνωμένος, καὶ μὲ ψυχικὸ καὶ πνευματικὸ δεσμό. Πρόκειται γιὰ τὸν φίλο του Ἀλέξη, ποῦ τὸν ἀναφέρει τόσο συχνὰ σ' ὅλα τὰ βιβλία του: «Μαρτύρων Καὶ Ἡρώων Αἶμα», (1907) — «Ἑλληνικὰ Χώματα», (1908) — «Ἡ Μικρὴ Πατρίδα», (1908), — «Στρατὸς Καὶ Ἄλλα», (1909) — «Σαμοθράκη», (1909) — «Ὅσοι Ζωντανοὶ», (1911) — «Ἑλληνικὸς Πολιτισμὸς», — (1914).

Ὁ Σουλιώτης Νικολαΐδης ἦταν ἓνας ὠραῖος δυναμικὸς τύπος, ποῦ εἶχε πολλὰς ὑποστάσεις, ἀνυπότακτες κάπο-

τε στὴν κυρίαρχη γραμμὴ τοῦ μεγάλου τοῦ ιδανικοῦ. «Τέλος πάντων, αὐτὸς ὁ Ἀλέξης εἶναι πολλοὶ ἄνθρωποι, καὶ πρέπει ν' ἀπομείνῃ ἓνας», γράφει γι' αὐτὸν τὸν ἐπιστήθιο φίλο του ὁ Δραγούμη στὸ βιβλίον του «Ὅσοι Ζωντανοὶ». Δὲν εἶχε τὴν ὑψηλὴ πνευματικὴ τοῦ Δραγούμη ὁ Σουλιώτης. Μὰ ἡ ἐπιβολὴ ποῦ ἀσκούσε μὲ τὸ βλέμμα του καὶ μὲ τὰ λίγα λόγια του ποῦ ἔπεφταν ἀπὸ τὰ χεῖλη του σὰν στρατιωτικὸ πρόσταγμα, ἦταν ἀκατανίκητη. Ὁ Θανάσης ἦταν γεννημένος δικτάτωρ. Ὁ Ἰων ἦταν μιὰ ὑπέρκλη πνευματικὸς. Καὶ οἱ δύο αὐτοὶ φίλοι ἦταν προωρισμένοι νὰ μεγαλοουργήσουν ἂν τοὺς τὸ ἐπέτρεπαν οἱ προνοιακὲς βουλὲς τῆς Ἑλλάδας.

Στὸ ἀναμεταξὺ τὰ ἱστορικὰ γεγονότα συγκλονίζαν τὴν Ἀνατολή, σὰν βράχοι μέσα στοὺς ὁποίους ξέσπανε δυναμίτις. Ἡ ἀνακήρυξις τοῦ Συντάγματος στὴν Τουρκία στὰ 1908, ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις τοῦ Γουδι στὰ 1909, ὁ ἐρχομὸς τοῦ Ἐλευθερίου Βενιζέλου στὰς Ἀθήνας, καὶ οἱ Βαλκανικοὶ πόλεμοι στὰ 1912. Στὴν κρισιμώτατη αὐτὴ καμπὴ τῆς Ἐθνικῆς μας ἱστορίας, καὶ πρὶν ἀκόμα ἐκδηλωθῶν ὀριστικὰ τὰ μεγάλα αὐτὰ γεγονότα, οἱ δύο αὐτοὶ μεγαλόπνευστοὶ Ἕλληνες ἐμψυχῶνται ὁ Ἰων Δραγούμη κὶ ὁ Θανάσης Σουλιώτης — Νικολαΐδης ἀνέλαβον ἡρωικά κὶ ἀποτελεσματικὰ νὰ ὀργανώσουν ὅλο τὸν ὑπόδουλο Ἑλληνισμό τῆς Τουρκίας, ποῦ ἀνέβαινε κατὰ τοὺς προχειρότε- ρους ὑπολογισμοὺς σὲ πεντέμιση ἑκατομμύρια.

Ὁ σύζυγός μου Κωνσταντῖνος Σπανοῦδης, ἰδρυτῆς καὶ Διευθυντῆς τῆς Ἐφημερίδος «Πρόοδος» στὴν Πόλι, ἦταν ἀπὸ τοὺς πρώτους μύστας τῆς «Ἑλληνικῆς Πολιτικῆς Ὀργάνωσης», ποῦ εἶχε στὴν ἀρχὴ ἐλάχιστα μέλη. Ἐγώ, φυσικὰ δὲν ἤξερα τίποτα μάντευα ὅμως πολλὰ πράγματα χωρὶς νὰ τολμῶ νὰ ρωτήσω γιὰ τίποτε κανένα γιατί εἶχα πάντα τὴν ἀρχὴ καὶ τὴν πεποίθησι πῶς ἡ γυναῖκα πρέπει νὰ μένη στὴ θέσι της, νὰ ξέρη νὰ κρατῇ τὴ θέσι της ἐκεῖ ποῦ πρέπει. Σ' ἓνα μου ταξεῖδι ὅμως σὰν ἐπέστρεφα μὲ τὸ Ρουμανικὸ βapόρι τῆς γραμμῆς ποῦ ἔβαζε εἰκοσιτέσσερης ὄρες μόνον ἀπ' τὴν Ἀθήνα στὴν Πόλη, εἶδα νὰ μπαίνει μέσα στὴν «Dacia», ὁ Δραγούμη τὴν τελευταία στιγμή πρὶν ξεκινήσωμε ἀπ' τὸν Πειραιᾶ. Ἐγώ εἶχα πάει γιὰ 10 μέρες νὰ ἰδῶ τὴ θεία μου ποῦ ἦταν ἄρρωστη βαρεῖα καὶ τηλεγράφησε στὴ μητέρα μου νὰ μὲ στείλῃ κοντά της.

Θὰ σὰς συνωδεύσω ὡς τὴν Πόλι καὶ θὰ γυρίσω πάλι στὴν Ἀθήνα μοῦ εἶπε ὁ Ἰων μ' ἓνα αἰνιγματικὸ χαμόγελο. Ἐλεπε ἀπ' τὴν Πόλι δύο μῆνες, καὶ δὲν ἤξερα ποῦ

ήταν, ούτε ρωτούσα. Τήν άλλη μέρα όταν φθάσαμε στην προκυμαία του Γαλατά, έβρεχε ραγδαία, κι έκανε τρομερό κρύο.

—Θα γίνετε λούτσα, μου είπε ο Ίων, όταν τον είδα πρωί—πρωί στο κατάστρωμα. Μ' αυτό έμένα με συμφέρει. Τόν κύτταζα περιεργα, χωρίς να καταλαβαίνω.

—Θα κουκουλωθήτε καλά καλά μέσα στο παλτό σας και με το γουναρικό αυτό τυλιγμένο στο λαιμό σας. Έτσι δεν θα φανή ο φάκελλος που θα σας δώσω -- θα σας τόν εμπιστευθώ (μου τόνισε καλά τη λέξι) για να τόν παραδώσετε ασφαλώς στα χέρια του Σπανούδη, κι εκείνος ξέρει τι θα τόν κάνη. Πρόσέξτε καλά στη Τελωνείο

Να είσθε απολύτως ήσυχος. Κανέννας δεν θα μ' έξετάση στο Τελωνείο. Έχω μιá μικρή ασήμαντη βαλίτσα που ούτε θα τήν ανοίξουν άμα δώσω ένα μικρό μπαχτισίσι στον υπάλληλο.

—Είμαι πολὺ ήσυχος. Κατεβήτε τώρα κάτω πριν μās μπή το κοντρόλ.

Στήν μισοσκότεινη άκόμη Τραπεζαρία ο Ίων μου παρέδωσε ένα όγκωδέστατο φάκελλο ραμένο μέσα σε άδιάβροχο ύφασμα, και μουσφίζε θερμά τó χέρι, άποχαιρετώντας με. Με μεγάλο κόπο κατώρδωσα να κρύψω τó φάκελλο μέσα στον κορσέ μου και να τυλιχθώ καλά με γουναρικά και σάρπες. Έβρεχε "με τó τουλουμι," όταν βγήκαμε στην προκυμαία, όπου με περίμενε ο Σπανούδης μέσα σ' ένα κλειστό άμάξι. Δεν του είπα τίποτε ως που να φθάσαμε στο σπήτι όπου του παρέδωσα τόν φάκελλο. Σε λίγη ώρα κατεύθασε κι' ο Θανάσης, ο όποιος με χτύπησε φιλικά στον ώμο.

—Καλά τó κατάφερες μου είπε. Από τώρα κι' ύστερα δεν θα σε μεταχειρίζομαι πειά σαν παιδί, όπως μου παραπονιέσαι πάντα. Και σαν έρθη ο Ίων θα σε πάρωμε μαζί μας περίπατο στη Σταμπούλ τη νύχτα.

Τό ήξερε ο Θανάσης πώς αυτός ήταν ο μυστικός καημός μου. Να βρεθώ μιá νύχτα μαζί με τούς δυό φίλους μέσα στην καρδιά του Άρχαίου Βυζαντίου, όπου πήγαιναν συχνά για να ξεκουράσουν τήν ψυχή τους μέσα σ'ένα αναδρομικό έθνικό αναβάπτισμα. Αυτές τής μυστικές νυχτιάτικες εκδρομές τής ήξερα γιατί έπρναν μαζί τους και τόν άντρα μου. Τήν τελευταία φορά είχαν πάει με άλογα στο λόφο τής "Μονής τής Χώρας," ("καχριέ τζαμι,") από τó ύψωμα του οποίου μπορούσαν να απολαύσουν άκόμα έπιβλητικώτερα μέσα στο σκοτάδι τó αναπεπταμένο θέαμα τών δυό θαλασσών που

πλασιώνουν τήν πεντάμορφη άκρώρεια τής Θρακικής χερσονήσου, και τής άδρές γραμμές τών Βυζαντινών τειχών που ζώνουν τη "θεοφύλαχτη Πόλι," χαράζοντας άπάνω της τά ιστορικά όρόσημα που τη χωρίζουν από τούς μυχοὺς του Κερατείου και τής Προποντίδας ως τó άκροτήρι του Σεράιμπουρνού, κλείνοντας μέσα στον ιερό τους περίβολο τόσα περίβλεπτα Βυζαντινά μνημεία

— Αργότερα έμαθα ότι ο φάκελλος που μου "Εμπιστεύτηκε," ο Ίων έκλεινε μέσα όλα τά έγγραφα τής συνεννόησεως του με τόν Πρίγκηπα Σαρπαχεδίν, τόν έπιφανή Τουρκο φιλελεύθερο που συνεργάστηκε έντατικά με τó Δραγούμη και προετοίμαζε από τās Αθήνας τήν κάθοδο του στην Πόλι, ύστερα από εικοσι χρόνια έξορίας του που πέρασε στο Παρίσι. Ο Πρίγκηψ Σαρπαχεδίν ήταν ένας άγνότατος ιδεολόγος, λίγο χμαιρικός, άπόλυτα ειλικρινής όμως. Είχε άπορρίψει κάθε σωβινιστικό πνεύμα, και ο μόνος του πόθος ήταν να έξασφαλήση τó μέλλον τής Πατρίδας του με τήν ειλικρινή συνεργασία όλων τών Έθνών που έγκαταβιούσαν στην Τουρκία. Μέσα σ'όλους ο θερμός Τουρκος Πατριώτης έβλεπε καθαρά πώς οι Έλληνες κρατούσαν τήν πρώτην θέσι, όχι μόνον με τήν άριθμητική ύπεροχή τών 5—6 εκατομμυρίων, αλλά με τήν άδιαμφισβήτητη ύπεροχή τους στο πνεύμα, στη μόρφωση, στην ικανότητα, στο έμποριο, και σε" κάθε δημιουργική πρωτοβουλία. Ο Σαρπαχεδίν μαζί με τόν Ίωνα Δραγούμη και τόν Θανάση Σουλιώτη είχαν φθάσει στο παρακινδυνευμένο σημείο να καταστρώνουν τó σχέδιο τής Ένώσεως Ελλάδος — Τουρκίας με τήν ίδρυση τής Δυναδικής Έλληνο—Τουρκικής Αυτοκρατορίας με έδρα τήν Κωνσταντινούπολι. (Τό περιεργότερο είναι ότι ύστερα από εικοσιπέντε χρόνια ο μεγάλος αναμορφωτής τής Τουρκίας Κεμάλ, είχε συλλάβει τó ίδιο σχέδιο και μου τó εξέδετε διά μακρών στην συνέντευξι που μου είχε δώσει τόν Αύγουστο του 1932, και που δημοσίευσα σε τρεις άνταποκρίσεις μου στην έφημερίδα «Πρωία»).

Η "Έλληνική Πολιτική Όργάνωση," — που ίδρυσε ο Ίων Δραγούμης στην Πόλι με τη συγκατάδεσι του Πατριάρχη Ίωακείμ, έν άγνοία όμως του έπίσημου Έλληνικού Κράτους—δεν είχε ως άντικειμενικό σκοπό τη διάλυσι τής Όθωμανικής Αυτοκρατορίας. Οι ιδρυταί της απέβλεπαν άποκλειστικά και μόνο στην ειλικρινή συνεννόησι και συνεργασία τών λαών που ζούσαν στην Τουρκία, χωρίς να χουν άντάξια συνειδητοποιήσει τήν έθνική τους ύπόστασι και τήν αυθυπαρξία. Τήν πλήρη όμως αυτή συνειδητοποίησι ήλθε

νά πραγματοποιήσει απότομα κί' αιφνιδιαστικά τὸν Ἰούλιο τοῦ 1908 ἡ Νεοτουρκικὴ Ἐπανάστασις, ἡ ἀνακίρρυξις τοῦ Συντάγματος στὴν Τουρκία καὶ ἡ κατάργησις τῆς Θεοκρατικῆς καὶ τῆς μοναρχικῆς ἐξουσίας τοῦ Σουλτάνου Χαμίτ. Στὸ πρῶτο ὁμαδικὸ παραλήρημα τοῦ ἐνθουσιασμοῦ, οἱ ἴδιοι οἱ Νεοτουρκικοὶ κήρυτταν πρῶτοι τὸ Εὐαγγέλιο τῆς ἰσοπολιτείας καὶ τῆς συναδελφώσεως.

«Σ' αὐτὸ τὸ ἀχανὲς Κράτος τῆς Τουρκίας—διακήρυττε στὸν πρῶτο λόγο του ὁ Ἀρχηγὸς τῆς Ἐπαναστάσεως Ἐμβέρ — ποῦ ἐκτείνεται ἀπὸ τὰ παράλια τῆς Ἀδριατικῆς ὡς τὸν Καύκασο, δὲν ὑπάρχουν πειὰ Ἕλληνες, Βούλγαροι, Ρουμάνοι, Ἀρμένιοι, Λεβαντίνοι, Μουσουλμάνοι. Εἴμαστε ὅλοι ἐνωμένοι κί' ἀδιάσπαστοι κάτω ἀπὸ τὸν ἴδιο οὐρανὸ. Ζήτω ἡ Νέα Τουρκία!»

Ὁ Ἴων Δραγούμης, χωρὶς νὰ πλανηθῆ ἀπὸ τῆς ἀπατηλῆς αὐτῆς ἐπαγγελίας καὶ τίς ὑποσχέσεις, στῆς ὁποῖες δὲν ἔδωκε πίστιν οὔτε στιγμὴ ὁ Πατριάρχης Ἰωακείμ, ἄρχισε μαζῇ μὲ τὸ Θανάση Σουλιώτη νὰ κατευθύνουν μὲ σθένος καὶ μὲ κρατερὴ θέλησι τὸν Ἀγῶνα τῆς Πολιτικῆς Ὀργάνωσης. Μετὰ τῆς Βουλευτικῆς Ἐκλογῆς, στῆς ὁποῖες ἀναδείχθησαν μόνον 24 Ἕλληνες Βουλευταὶ, ἐνῶ ἔπρεπε οἱ Ἕλληνες νὰ πάρουν δικαιοδικατικὰ μὲ τὴν ἀριθμητικὴν ὑπεροχὴν τοὺς τοὺλάχιστον πενήντα βουλευτικὰς ἔδρες, ἄρχισαν νὰ μωρῶν στὰ σχέδιά τοὺς τοὺς διαλεχτοὺς βουλευτάς Γεώργιο Μπούσιο, τὸν ἀρχηγὸ τῆς Ἑλληνικῆς ὁμάδος στὴν Τουρκικὴ Βουλὴ, ἀγνότατο πατριώτη, ποῦ ἔκρυβε ἀτρόμητη ψυχὴ κάτω ἀπὸ τὴν σεμνὴ καὶ μετρημένη πολιτικὴν του ἐπιφυλακτικότητά, τὸν Δ. Δίγκαν, καὶ τὸν Παντελεῆ Κοσμίδη, πατριώτες μὲ θάρρος κί' ἀκλόνητην πίστιν στὸν Δραγούμη. Ὁ Μητροπολίτης Βελλάς καὶ Κονίτσης ποῦ ἦλθε τότε συνοδικὸς στὴν Πόλιν, πέρνει μιὰ πρῶτη θέσι μὲσα στὰ κυριώτερα στελέχη τῆς Ὀργανώσεως καθὼς καὶ ὁ Μητροπολίτης Αἴνου Ἰωακείμ καὶ ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἀνώτερους κληρικὸς ὑπαλλήλους τῶν Πατριαρχείων ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀρχιμανδρίτης Χρυσάνθος, στενῶτατος φίλος τοῦ Ἰωνος Δραγούμη ποῦ διακρίθηκε γιὰ τῆς ἀνεκτίμητες ἐθνικῆς του ὑπηρεσίας ὡς Μητροπολίτης Τραπεζοῦντος τὸν καιρὸ τοῦ πρῶτου παγκοσμίου πολέμου, ὁ Ἀρχιεπίσκοπος τῆς Ἱερᾶς Συνόδου Ἀπόστολος, ὁ Ἀρχιμανδρίτης Σωφρόνιος Σταμούλης, ἐπιθεωρητὴς τῶν Ἑλληνικῶν ἐκπαιδευτικῶν ἰδρυμάτων τῆς Θράκης καὶ ὁ Ἀρχιμανδρίτης Ἀλέξανδρος Παπαδόπουλος. Ἀπὸ τοὺς λαϊκοὺς ὑπαλλήλους τῶν Πατριαρχείων μνημένοι στὴν Ὀργάνωσιν ἦταν ὁ πρῶτος γραμματεὺς

τοῦ Μικτοῦ Συμβουλίου Παν. Νικολόπουλος καὶ ὁ νομικὸς σύμβουλος τῆς Ἱερᾶς Συνόδου Ἀρμόδιος Χαμουδόπουλος.

Ἐτσι ἡ Ὀργάνωσις αὐτὴ ποῦ ἴδρυσεν ὁ Ἴων Δραγούμης στὴν Πόλιν πήρε μιὰν ἀνυπολόγητον Ἑθνικὴν σημασίαν. Οὐσιωδῶς ἦταν μιὰ νέα «Φιλικὴ Ἐταιρία», ποῦ σημαίωσε ἐξαιρετικὸν παλμὸν καὶ δράσιν μὲσα στὴν καρδίαν τοῦ ὑπόδουλου Ἑλληνισμοῦ στὴν Πόλιν, ἐνῶ ὁ ἐγκέφαλος τῆς Ἐλευθερίας Ἑλλάδας, ἡ Ἀθήνα, ἀγνοοῦσε τῆς πολυσήμαντες Ἑθνικῆς κατευθύνσεως τῆς δράσεως αὐτῆς σ' ὅλην τὴν κρισιμώτατην γιὰ τὴν Ἑλλάδα περίοδον τοῦ 1909—1912.

Πολλοὶ πρόκριτοι καὶ σημαίνοντες παράγοντες τῆς Κοινωνικῆς κί' Ἑθνικῆς δράσεως τῆς Πόλις προκινδύνευαν πρόθυμα τὴν ζωὴν τοὺς καὶ τὴν περιουσίαν τοὺς μὲσα στὰ στελέχη τῆς «Πολιτικῆς Ὀργάνωσης», γιὰ τὸν Ἑθνικὸν σκοπὸν τῆς ὁποίας ἔδιναν στὴν ἀρχὴ τῆς μνησεῶς τοὺς τὸν ἱερώτερον ὄρκον. Μὲσα σ' αὐτοὺς δ' ἀναφέρω τέσσερις Ἑθνικοὺς Συμβούλους τῶν Πατριαρχείων: Τὸν Τζῶν Χατζόπουλο, τὸν Σόλων Καζανόβα, τὸν γιὰτρὸν Λεωνίδα Λιμαράκη καὶ τὸν ἀρχιτέκτονα Γεώργιον Θεοχαρίδη. Ἀπ' τοὺς ἄλλους σημαντικὴν δράσιν ὡς στελέχη τῆς Ὀργανώσεως ἀνέπτυξαν ὁ δημοσιογράφος Κωνσταντῖνος Σπανοῦδης, διευθυντὴς τῆς Ἐφημερίδος «Πρόοδος», ὁ Παναγιώτης Κεσίσογλου, διευθυντὴς τῆς Ἐφημ. «Πατρις», οἱ γιὰτροὶ Ἀλέκος Παπᾶς, Ἀντώνης Κρητικὸς καὶ Γ. Βασδραβέλης, ὁ Ἄλ. Πανταζῆς, οἱ δικηγόροι Ι. Χαραλαμπίδης, Ἀρ. Δημόπουλος, Α. Σπαθάρης, Ι. Καροτσιέρης, ὁ γιὰτρός Ἀπέργης, ὁ Γ. Σκουλιέρης, ὁ Μηλτιάδης Σταμούλης, Νίκος Λεοντίδης, Δ. Ἀργυριάδης, κ. ἄ. Ὅλοι αὐτοὶ θυσιάσαν πρόθυμα περιουσίας καὶ ἀτομικὰ συμφέροντα γιὰ νὰ ταχθοῦν ὁλόψυχα κάτω ἀπὸ τὴν σημαίαν τοῦ μεγάλου Ἑλλήνου ἐμψυχωτῆ καὶ πατριώτη.

* * *

Ἡ δράσις τῆς Ὀργανώσεως εἶχε κατορθωθῆ νὰ μείνῃ μυστικὴ ἐπὶ πέντε ὁλόκληρα χρόνια σ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῶν Βαλκανικῶν πολέμων ὡς τίς ἀρχὲς τοῦ Μεγάλου Πολέμου τοῦ 1914. Ὁ Δραγούμης ἀποσπᾶσθη ἀπ' τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν στὴν Ἑλληνικὴν Πρεσβεΐαν τοῦ Λονδίνου. Στὰ 1911 τὸν μετακάλεσαν στὴν κεντρικὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν. Ἀπὸ τὴν θέσιν τοῦ αὐτῆς μποροῦσε νὰ κατευθύνῃ ἀκόμη περὶ ἐμπεριστατωμένα τὴν δράσιν τῶν ὁπαδῶν του στὴν Πόλιν καὶ νὰ τοὺς μεταδῆναι πολὺτιμες πληροφορίες καὶ ὅλες τῆς ἀντιλήψεως τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως. Γλίγωρα ὅμως διεφάνησε μὲ τὴν ἐπίσημην Κυ-

βέρνηση και κατατάχθηκε στον Στρατό για να μπόρεια να φύγει. Κατάρρωσε π' άποσπασθή στο Γενικόν Ἀρχηγείον Στρατοῦ Ἀνατολικοῦ Μετώπου, και άκολουθήσε τὸ Στρατηγεῖον ὡς τὸ Μοναστήρι. Μετά τή νίκη τῶν Ἑλληνικῶν ὄπλων ἡ Κυβέρνησις τὸν ἀνακάλεσε στὰς Ἀθήνας για να τοῦ ἀναθέσει για λίγον καιρὸ τήν διεύθυνσι τῆς Πρεσβείας τῆς Βιέννης, και κατόπιν τῆς Πρεσβείας τοῦ Βερολίνου. Στὰ 1914, τὸν ἀνακάλεσαν πάλι στὰς Ἀθήνας και τὸν διώρισαν πληρεξούσιον Ὑπουργὸ στήν Πρεσβεία τῆς Πετροπόλεως.

Ἐν τῷ μεταξύ ὁ Ἰων εἶχε ἐκδόσει τὰ περισσότερά του βιβλία και τις προκηρύξεις κι' ἐξέδετε ἐλεύθερα τῆς ἀτομικῆς του πολιτικῆς κι' ἔθνικῆς ἀντιλήψεως στήν «Πολιτικὴ Ἐπιθεώρησι», ποῦ ξανάρχισε να ἐκδίδη στὰς Ἀθήνας μαζί με τὸν Γ. Μπούσιου, βουλευτὴ τῶρα στήν Ἑλληνικὴ Βουλὴ, συνεχίζοντας τήν ἐκδοσι τοῦ πολιτικοῦ του αὐταῦ ὄργανου, ποῦ ἀναγκαστικά εἶχε διακοπῆ στήν Πόλι. Τὸ γεγονὸς εἶναι ὅτι ὅλη αὐτὴ ἡ ἀνεξάρτητη δράσις τοῦ Ἰωνος Δραγοῦμη, ποῦ στάθηκε στήν ὑπηρεσία του πάντα ἕνας ἀληθινὸς ἱππότης «χωρὶς φόβου και πάθος», ἐνωχλοῦσε πολὺ τὸν μεγάλο Ἐθνικὸ Κυβερνήτη τῆς Ἑλλάδος, ὁ ὁποῖος εὑρίσκε ὅτι ἡ ἀντίδρασις ἑνὸς Ἰωνος Δραγοῦμη μπορούσε ν' ἀνακόπη τὸ Ἐθνικὸ του Ἔργο, ποῦ ἀγωνίζονταν νὰ ὀλοκληρώσει. Καὶ θυμῶμαι πῶς τὸν ἀκούσα μιὰ μέρα να μου λέγη.

Ἄχ, αὐτὸς ὁ Δραγοῦμη! Ἄν μπορούσε να περιορίσει τήν πέννα του, και να μὴν παίρνη τόσες πρωτοβουλίες θὰ ἦταν ὁ πολυτιμώτερος συνεργάτης μου. Αὐτὸς ἄριστῶς θὰ πολιτευθῆ. Ὅπαδὸς μου βέβαια ποτε δὲν θὰ γίνη. Τὸν βλέπω ὅμως ὡς ἕνα ἰσχυρὸν ἀρχηγὸν ἀντιπολιτεύσεως.

Πραγματικά ὁ Ἰων Δραγοῦμη, ποῦ δὲν μπορούσε πειὰ να νοιώθῃ τὸν διπλωματικὸ κλοιὸ να περισφίγγῃ τήν ψυχὴ του παραιτήθηκε ὀριστικά ἀπ' τὴ διπλωματικὴ ὑπηρεσία τὸν στὰ 1915. Πῆρε μέρος στῆς βουλευτικῆς ἐκλογῆς και βγήκε βουλευτὴς με μεγάλη πλειονοψηφία. Ἔτσι ἡ πρόρησις τοῦ Βενιζέλου ἐπαληθευσε, ὄχι — ὅμως ἀλλοίμονο — σ' ὅλη τὴ γραμμὴ. Γιατί ὁ ἀναβρασμὸς τῶν κομματικῶν παθῶν στήν Ἑλλάδα δὲν τὸ ἐπέτρεψε. Ὁ Ἰων Δραγοῦμη, τὸν ὁποῖον ὁ Βενιζέλος ἐβλεπε ὡς «ἰσχυρὸν ἀρχηγὸν ἀντιπολιτεύσεως», ἐξωρίστηκε στήν Κορσικὴ στῆς ἀρχῆς τοῦ 1917 κι' ἐμεινε ἐκεῖ ἐξόριστος ἐπὶ δυὸ χρόνια. Ὑστερα τὸν μετέφεραν στὴ Σκόπελο ὅπου τὸν ἄφισαν ἕνα χρόνο. Ὅταν τὸν ἄφισαν ἐλεύθερο να ἐπιστρέψῃ στήν Ἀθήνα, ὕ-

στερα ἀπ' τὸ παγκόσμιον Συνέδριον τῆς Εἰρήνης στὸ Παρίσι, ὁ Ἰων ἀρχισε πάλι τὴ συνεργασία του στήν «Πολιτικὴ Ἐπιθεώρησι», ὡς τὴν ἡμέρα τῆς τραγικῆς δολοφονίας του, τὴν τὴν 31ην Αὐγούστου 1920.

*
**

Τὸ φιλολογικὸ Ἔργο ποῦ κληροδότησε ὁ Ἰων Δραγοῦμη στῆς Νεοελληνικῆς Γενεῆς δὲν ἔχει καμμιά σχέση με τὴ φιλολογία. Εἶναι πνευματικὸ ἀπόλυτα. Ἐνα ἐγκόλπιο πολῦτιμο για τοὺς ἐπιγενομένους. Κανεὶς δὲν θὰ μπορούσε ποτε να κατατάξῃ μορφολογικά τὰ βιβλία του σ' ἕνα καθωρισμένο εἶδος. Δὲν εἶναι δοκίμια, οὔτε ἀναλυτικὰ φιλολογικὰ και κοινωνιστικά συγγράμματα, με ὅλη τὴ φιλοσοφικὴν προέκτασι τῶν στοχασμῶν ποῦ τὰ διαπνέουν. Εἶναι ἠθικῆς και ὕψιστα Ἐθνικῆς προκηρύξεις, ποῦ ἀπορίπτουν κάθε πατριδολατρικὸ στόμφο και κάθε μάταιον ῥητορισμὸ. Ὁ Ἰων εἶναι ἕνας ποιητὴς τοῦ ἄδολου στόχασμοῦ. και τὸ ὕφος του σκορπίζει μιὰν ἰδιότυπην μελιχρὴ ἀκτινοβολία, Διαβάζοντάς τον, πολλῆς στιγμῆς, νοιώθει τὸν ἑλιγγο τοῦ ὕψους. Μὰ ἡ ἠθικὴ πανοπλία ποῦ τὸν περιβάλλει θαμπώνει τήν ψυχὴ ἀκόμη περισσότερο. Τὸ ὕφος του ἀντιφεγγίζει τῆς εὐγενικῆς γραμμῆς τῆς μορφῆς του, ποῦ ἡ ζωὴ του κι' ἡ δράσις του δὲν τῆς διέψευσε ποτε. Τὴν πονετικὴ του διάχυσι, τὴν ἀγνή φυσιολατρία του, ὅλες τῆς δημιουργικῆς δυνάμεις τῆς ὠραίας του ψυχῆς, τῆς κατευδύνει πάντα με τὴν ὑψηλὴ ἐπιταγὴ τοῦ διπλοῦ μεγάλου ἰδανικοῦ ποῦ τὸν διαπνέει: τῆς πατρίδας και τῆς θρησκείας. Τὸ ἰδανικὸ αὐτὸ ὁ Ἰων Δραγοῦμη θεωρεῖ ὡς τὸν παντοδύναμον μοχλὸ, ποῦ εἶναι ἱκανὸς να μεταλλάξῃ τὴ φορὰ τῶν Νεοελληνικῶν φαινομένων, να δημιουργήσῃ μιὰ ἰδεώδη ἠθικὴ τάξι, να κυριαρχήσῃ ἐπάνω στὰ σώματα και τῆς ψυχῆς, ν' ἀνυψώσῃ τὴν ὀμαδικὴν ψυχὴ τοῦ Ἐθνους. Τὸ ἰδεώδες αὐτὸ ὑπηρετήσε πιστὰ ὁ τιμημένος Νεοελληνας στρατιώτης τῆς Ἰδέας.

«Dominator sit omnium Servus». Εἶναι ἕνα δισυπόστατον σύμβολον, ἐξαγνισμένο ἀπὸ τὴ θυσία. Μόνον οἱ πολὺ ἀγενῆς, οἱ πολὺ ὠραῖες, οἱ πολὺ Ἑλληνικῆς ψυχῆς, εἶναι ἄξιες να νοιώσουν τὸν βαθύτατον συμβολισμὸ μιᾶς τέτοιας ζωῆς, ποῦ εἶναι ἕνα ἀρχοντικὸ οἰκοδόμημα, με τὸ ρυθμὸ τὸν ἀρμονικὰ συντονισμένο με τὴν ψυχὴ τοῦ Ἐθνους. Τὶ κι' ἂν τὸ οἰκοδόμημα σωριάστηκε σ' ἐρείπια κάτω ἀπ' τὰ βόλια μιᾶς ἄνο-

μης όργης. Κι ή δακρυστάλαχτη αυτή δοκιμασία του Έθνους μας, σημάδεψε για τó 'Ηρωικό Παλληκάρι της 'Ιδέας, τó τέρμα μιās ήδικής Νίκης.

'Αθήνα 9 'Ιουλίου 1949

ΣΟΦΙΑ Κ. ΣΠΑΝΟΥΔΗ

'Η σιωπή είναι τó σημάδι τέλειας ύποταγής. 'Η ψυχή είναι όλάγρυπνη—έτοιμη να δεχτή. Στη ζωντανή σιωπή νοιώθεις να έμφυά-νεσαι άόρατο όλο τó είναι σου' στη ζωντανή σιωπή νοιώθεις άόρατο χέρι να πρωτοχαράζει στα βάρη σου τó τραγοϋδι. 'Η ύπαρξη σιωπής είναι αναγκαία για τó καλλιτέχνημα, χωρίς αυτήν ή λέξη είναι νεκρή' αυτή φροντάνει και λαμπαδιάζει, όπως ό αιδέρας στο φως τού ήλιου κι' αυτή κάνει ν' άντηχούνε αλησμόνητα τά λόγια τού ποιητή. Μόνο τή σιωπή να συλλογιστής και να ρήξης μιá ματιά γύρω σου στους άνθρώ-πους και στα έργα τους και άμέσως καταλαβαίνεις πόσο ψεύτικα είναι όλα. Πουθενά στην έποχή μας δέ βλέπεις τή σιωπή, τó θαυμασμό, τή συλλογή. Παντού βλέπεις τόν άνθρωπο, που ξεφωνίζει, χειρονομεί βιάζεται και σπράχνει σα να βρίσκεται στην αγορά.... 'Ανθρωπος, που θαυμάζει, ξεχνά όλότελα τó άτομό του, όπως πάλι εκείνος που άδιάκο-πα συλλογίζεται τó μικρό έγώ του, δέ μπορεί ποτέ να νοιώσει θαυμα-σμό. Για κείνο πάει να λείψη ό αληθινός θαυμασμός από τή ζωή μας, έγώιστική καθώς γίνεται. Παντού ζητούν οι λόγοι μας να καμαρώσουν τó σκελετωμένο άτομό τους.

Γιάννης 'Αποστολάκης

ΙΩΝΟΣ ΔΡΑΓΟΥΜΗ

ΑΠ' ΤΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ ΤΗΣ ΕΞΟΡΙΑΣ ΤΟΥ 1919
(άνέκδοτο)

Με τή φροντίδα τής Κας Σοφίας Κ. Σπανούδη

Καλά, τó άτομο δέν έχει ελεύθερη βούλησι (*libre arbitre*) αλλά τά έθνη, που είναι νεφελώματα, δέν έχουν αυ-τά; Κá ένα ζήτημα που πρέπει να εξετασθή. Πρώτα—πρώ-τα, τι θά πη 'Έθνος; 'Επειτα είναι έθνη πειό όμειογενή, κι' άλλα έτερογενή. Μιά ή πολλές Κοινωνίες. 'Εθνη που γίνονται, έθνη γινωμένα, πονεμένα. 'Όλα τά 'Εθνη είναι ιστορικά. Σ' άλλα υπάρχει ζύμωση από τήν έπι-μιξία διάφορων φυλών, που δέν έχουν καλά καλά συγχωνευθή. Σ' άλλα έχει γίνει κάποια περισσότερη συγχώνευση των διάφορων κληρονομικοτήτων. Ξέ-ρω ότι οι νεκροί όρίζουν τούς ζωντανούς. Ξέρω πώς και τά έθνη από άτομα άπαρτίζονται, και άφου τά άτομα δέν έχουν ελεύθερη βούλησι, μπορεί και τά έθνη να μήν έ-χουν. Μπορεί τά μονωμένα, τά χωνεμένα έθνη, οι κοινω-νίες, να μήν έχουν ελεύθερη βούλησι, ενώ τά άλλα που βρίσκονται σε ζήμωσιν και en ébullition (βράζουν δηλ. σαν τó μούστο), να έχουν, και να έξαρτάται από τήν επικρά-τησι τού ενός ή τού άλλου στοιχείου που τ' άποτελούν ή από τó μίγμα που θά βγή, να έχουν ή να μήν έχουν. Στα μη χωνεμένα έθνη, μπορείς να φαντασθής ποικίλους συν-διασμούς με ποικίλες τάσεις. Είναι πολλές θέλησες που συγκρούονται, με ποικίλες κληρονομικότητες.

'Όλες αυτές οι σκέψεις μου ήλθαν από τó Μικρασια-τικό ζήτημα. Ρωτώ. Μπορούσε ό 'Ελληνισμός ν' άκολουθή-ση και τήν καλλιτέρευσι τής ζωής των 'Ελλήνων εκεί, ή τήν πολιτική τής προσθήκης κομματιών τής Τουρκίας στην 'Ελλάδα (ή τήν αυτόνομησι των 'Ελληνικών περιφερειών τής Τουρκίας).

Και στα 1909—1912 παρουσιάσθηκε αυτό τó δίλημμα τοπικές έδαφικές αυτόνομίες άξεδιάλυτες μέσα στο 'Όθω-μανικόν Κράτος, με κέντρον των αυτόνομιών τήν Πόλι, και τά πνευματικά κέντρα. Γιατί έπεκράτησε τó πρώτο και